

7. Google запускає в Україні сервіс читання і придбання електронних книг Google Play Books // itc.ua. — URL: <http://itc.ua/news/google-zapuskaet-v-ukraine-servis-chteniya-i-priobreteniya-elektronnyih-knig-google-play-books/>. — Опубліковано: 25.09.2014. — Дата звернення: 15.11.2015.

В статтю розглянуті особливості формування і розвитку в Україні системи цифрової дистрибуції легального електронного книжного контенту, визначені основні гравці цифрового книжного ринку, моделі розповсюдження електронних версій видань, описані формати представлення цифрового контенту.

Ключеві слова: книжний ринок, модель «інтернет-магазин», модель «електронна бібліотека», цифрова дистрибуція, цифровий контент.

The article describes the features of the formation and development of legal digital book distribution in Ukraine, identifies the main players in the digital book market, described the model of e-book distribution, formats of digital content.

Keywords: book market, the model of «online store», model «digital library», the digital distribution, digital content.

УДК 007:304:001

Зражевська Н. І.,

*доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри медіакомунікацій
Українського католицького університету,*

Зражевський С. Ф.,

*кандидат філософських наук, доцент кафедри загальної екології, психології
та педагогіки Черкаського державного технологічного університету*

ФУТУРОЛОГІЯ СУСПІЛЬСТВА І МЕДІАКУЛЬТУРА

В статті описані основні футурологічні проекти, що спричинили вплив на сучасну медіа культуру. Медіа та інформація стають необхідною складовою всіх новітніх футуристичних теорій. Практика свідчить, що історія і теорія медіа лежить в площині соціокультурного дискурсу і не може розглядатися поза стосунками медіа з суспільством і культурними трансформаціями. Важливим є дослідження футурології та її зв'язку з медіа, оскільки футурологічні прогнози «комунікативної футурології» багато в чому здійснилися, отже їх вивчення дає можливість зазирнути вперед, охопити логіку, філософію і тенденції розвитку сучасних

медіа. Актуальність теми дослідження обґрунтована також введенням в навчальні програми магістратури з медіа комунікацій курсу «Теорія медій та суспільства», де теоретичні концепції суспільств тісно перетинаються з теоріями медій і медійними практиками. Мета статті показати як футурологічні теорії суспільства пов'язані з сучасною медіа культурою і реалізуються в її артефактах. В статті ми звертаємося не лише до ідей дослідників-комунікативістів, а також до новітніх теорій сингулярності і трансгуманізму. Також важливим завданням було простежити філософію і логіку християнської футурології у зв'язку із їх впливом на сучасну медіа культуру; Клінккультура, гіперреальність, транскультурні і кроскультурні проекти — передбачені і описані великою мірою в працях Е. Тоффлера та інших відомих філософів. Що стосується геніальних прогнозів Г. Інніса та М. Маклюєна, то їх розуміння суспільства в контексті розвитку медіа розкрили найбільш суттєві ознаки культури майбутнього — глобалізацію, візуалізацію, сингулярність, розширення органів чуття людини, скорочення часу і відстані тощо. Дійсно теорії сингулярності і транс гуманізму так само, як прогнози М. Маклюєна, роблять акцент на ролі технологій в суспільстві майбутнього. Християнська футурологія в свою чергу не відстає від цих теорій в аспекті реалізації медіанаративів. Стаття покликана показати, що футурологічні теорії суспільства мають тісний зв'язок з сучасною медіа культурою і впливають на усі її складові.

Ключові слова: футурологія, медіа культура, теорія суспільства, теорія медій.

Від наукової дисципліни — «теорії масової комунікації» — слід відрізнити «комунікативну футурологію», що описує соціальні наслідки розвитку медіа в суспільстві в дусі утопії «великого співтовариства» («great community»). Найвизначнішим представником цього напрямку були Д. Белл, Г. Інніс, М. Маклюєн, Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма, А. Бард тощо. В курсі «Теорія медій та суспільства» окремим розділом стало дослідження футурології та її зв'язку з медіакulturою, оскільки футурологічні прогнози «комунікативної футурології» багато в чому здійснилися, отже їх вивчення дає можливість зазирнути вперед, охопити логіку, філософію і тенденції розвитку сучасної медіакulturи. Актуальність теми дослідження обґрунтована введенням в навчальні програми магістратури з медіакомунікацій курсу «Теорія медій та суспільства», де теоретичні концепції суспільств тісно перетинаються з теоріями медій і медійними практиками. Мета статті показати як футурологічні теорії суспільства пов'язані з сучасною медіакulturою і реалізуються в її артефактах.

В цій статті ми звертаємося не лише до ідей дослідників-комунікативістів, а також до новітніх теорій суспільства та ідей сингулярності і трансгуманізму.

Також важливим завданням було простежити філософію і логіку християнської футурології у зв'язку із її впливом на сучасну медіакультуру.

Методологія дослідження включає критичний аналіз теорій суспільства у зв'язку із теорією медій і медіакультури. Логіка дослідження побудована від аналізу перших концепцій постіндустріального суспільства, що визначили пріоритетну роль інформації, до новітніх футурологічних теорій і до сучасних соціально-культурних прогнозів та їх презентацій в медіа культурі.

Хід дослідження. Д. Белл — американський соціолог і публіцист, засновник теорії постіндустріального (інформаційного) суспільства обґрунтував прогноз трансформації капіталізму під впливом НТР у нову соціальну систему, вільну від соціальних антагонізмів і класової боротьби. Він вважав, що в майбутньому вирішальне значення для економічного і соціального життя, для способів виробництва знання, а також для характеру трудової діяльності людини буде мати розвиток нового соціального устрою, що ґрунтується на телекомунікаціях. Дослідник пов'язував становлення постіндустріального суспільства з революцією, що відбувається в організації й обробці інформації і знань за допомогою комп'ютерів.

У праці «Прийдешнє постіндустріальне суспільство. Досвід соціального прогнозування» Д. Белл висунув ідею меритократії, панування в майбутньому талановитих, видатних людей, інтелектуалів і ерудитів [1].

Поряд з поняттям «постіндустріальне суспільство» використовують досить широкий спектр епітетів: «надіндустріальна цивілізація» (Е. Тоффлер), «наукове суспільство» (М. Понятовський), «телематичне суспільство» (Д. Мартін), «технотронне суспільство» (З. Бжезинський). Але найчастіше для позначення нового суспільства вживаються терміни, що містять префікс «пост». Так, У. Дайзард зазначає, що прагнення висловити сутність нового інформаційного століття вилилося в суцільний калейдоскоп визначень. Дж. Ліхтхайм говорить про постбуржуазне суспільство, Р. Дарендорф — посткапіталістичне, А. Етціоні — постмодерністське, К. Боулдінг — постцивілізаційне, Г. Кан — постеконічне, С. Алстром — постпротестантське, Р. Сейденберг — постісторичне, Р. Барнет вносить у цей калейдоскоп прагматичну нотку, пропонуючи термін «постнафтове суспільство».

Загальний префікс цих термінів, на думку Дайзарда, віддає певним осіннім почуттям зів'ялості, властивим для нашої ери, — відчуттям кінця». Ця думка перегукується з поглядами В. Бичкова і Е. Девіса, що вказують на апокаліптичний характер і зміст ПОСТ культури. Що стосується «відчуття кінця», то це передбачення може бути пов'язане з відчуттям завершеності визначеного історичного і світоглядного періоду. А вживання термінів, що містять префікс «пост» для характеристики наступної епохи, може бути

зумовлене тим, що вона перебуває на стадії становлення, і в теоретиків повною мірою не склався її образ, що уможливував би оперування більш визначеними поняттями [2].

Характер влади в майбутньому цікавив багатьох дослідників. Так виникає і стає хрестоматійним в комунікативних дослідженнях термін «нетократія», який отримав розповсюдження завдяки шведам Александру Барду та Яну Зодерквісту, (у 2000 р. вони видали книгу «Нетократія. Нова правляча еліта й життя після капіталізму»). Нетократія (англ. *Netocracy*, від англ. *net* — «мережа» та грец. *kratos* — «влада») — нова форма управління суспільством в майбутньому, в рамках якої основною цінністю є не матеріальні предмети (гроші, нерухомість і т. д.), а інформація. Повноцінний доступ до достовірної інформації і маніпуляції з нею забезпечують владу над рештою учасників того чи іншого соціуму (суспільства, країни, держави).

Нетократія є певним вираженням (режимом) інформаційного суспільства, коли знання стають найбільшою цінністю. Але знання не ті, якими може володіти будь-хто (розповсюджені знання), а знання унікальні, доступні лише певній групі осіб (членам мережі). Прикладами реальних мереж є корпорації, тасмні організації, а віртуальних — Інтернет-сайти, онлайн спільноти. Звичайно, могутність мереж є різною; вона залежить від могутності членів мереж. За умови настання нетократії, А. Бард і Я. Зодерквіст пропонують поділяти суспільство на нетократів (членів мереж) і консумеріатів (споживачів, які не знайшли собі достойного місця, нічого не виробляють, а лише споживають те, що призначено для широкого вжитку, блукають у потоці безкорисної інформації). Мережі є інтерактивними (дуже швидко змінюються, оновлюються), тому все академічне й традиційне втрачає інтерес (приміром, традиційні університетські науковці нецікаві, бо працюють надто повільно та не встигають за вимогами часу). Нетократи схильні часто змінювати місце роботи та проживання. Єдиним постійним місцезнаходженням нетократа може бути його Інтернет-сторінка (якщо вона постійно оновлюється) [3].

Капіталісти, за нетократії, втрачають свою владу, оскільки на гроші вже не можна купити любов і увагу. Тим не менше, капіталісти можуть домовлятися з нетократами та купувати місця в мережах, а значить авторитет і унікальні знання (А. Бард виступає категорично проти цього). Однак, спостерігається парадокс: з одного боку, А. Бард указує на те, що нетократам все ж треба на чомусь заробляти; з іншого боку, члени сильних мереж (скажімо, корпорацій) є досить багатими людьми, незважаючи на те, що гроші для них далеко не на першому місці.

Держава також втрачає свою владу: є організацією, що відповідальна, головним чином, за збір податків, розвиток соціальної інфраструктури, соціальне

забезпечення слабких верств населення (консумеріатів) для того, щоб у них не було надто великої спокуси ставати злочинцями.

Той факт, що суспільство змінюється, не заперечує сьогодні ніхто з фахівців. Суперечки розпочинаються, коли пропонують відповіді на наступні запитання: чому, яким чином, у якому напрямі, якими темпами відбувається еволюція? Протягом століть було запропоновано безліч гіпотез та концепцій, і жодна не отримала загального визнання — оскільки не витримала іспиту часом.

Найбільш відома на пострадянському просторі (і вельми приваблива для багатьох європейських інтелектуалів першої половини минулого століття) концепція К. Маркса: у нього головним чинником виступали розвиток продуктивних сил і класова боротьба. Оскільки його передбачення всесвітньої гегемонії пролетаріату не підтвердилося, а історичний експеримент російських революціонерів виявився занадто далеким від гуманізму, більшість західних фахівців відмели його концепцію.

Валерій Хмелько — український соціолог, футуролог, професор, завідувач кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія», відомий як президент Київського міжнародного інституту соціології запропонував власне бачення майбутнього.

В історії суспільства він виокремлює п'ять етапів: первісний, аграрний, індустріальний, інформаційний і (попередня назва для означення майбутнього) — людинотворчий. На кожному з цих етапів у суспільному виробництві домінує певна виробнича сфера: саме вона поглинає найбільшу кількість працюючих [4, с. 5–23].

Реальні прикмети майбутнього п'ятого етапу вже можна спостерігати у багатьох країнах. В індустріальному (третьому) етапі головним ресурсом економічного розвитку стають інформаційні продукти. Їхнє виробництво поступово поглинає все більше робочої сили (науковці, конструктори, програмісти та інші подібні професії). І ця частина трудових ресурсів у США вже стає домінуючою.

Яким чином, у яких формах і напрямках до нас наближається п'ятий етап, питає вчений? Він вважає, що творчість людства у великих масштабах неможлива без відповідного, тобто масового, розвитку здібностей, творчого потенціалу дітей та молоді. Останніми роками це стосується практично всіх працездатних: люди мають все частіше опановувати нові операції, нові технології.

У свою чергу, розвиток здібностей залежить, перш за все, від ефективності педагогічних процесів. Іншими словами, педагогіка має видавати своєї «продукції» (людей з освітою і творчим потенціалом, випускників інститутів перепідготовки і т.ін.) все більше і вищої якості.

Щоб виконати це замовлення економіки, темпи збільшення витрат праці у сфері освіти мають зростати: адже цього вимагає зростання суспільних потреб у кадрах. Ці вимоги найбільш яскраво помітні на прикладі тих же США та деяких європейських країн. Там вже неозброєним оком помітне збільшення питомої ваги вищої освіти. А широко відоме «скуповування мізків» до США почали наслідувати, наприклад, Німеччина та деякі інші технологічно розвинені держави: останніми роками вони стали заохочувати імміграцію спеціалістів з інших країн (у тому числі — з України).

Футурологічний прогноз Ф. Фукуями «Кінець історії і остання людина» (1992), проголошує, що поширення ліберальних демократій у всьому світі може свідчити про кінцеву крапку соціокультурної еволюції людства і стане остаточною формою суспільства.

У розумінні Фукуями, «кінець історії» це не кінець «послідовності подій, навіть серйозних і великих», а кінець «Історії з великої літери — тобто історії яку можна розуміти як єдиний, логічно послідовний еволюційний процес, який розглядається з урахуванням досвіду всіх часів і народів»[5].

У своїх розмірковуваннях Фукуяма опирається на Гегеля та Маркса, які розглядали історію як єдиний логічний послідовний процес, який можна зрозуміти і який обов'язково є кінцевим. Для першого «кінцем історії» мала бути ліберальна держава, а для другого комуністичне суспільство. Це не значить, що закінчиться природній цикл народження, життя і смерті, що більше не буде важливих подій, чи що про них не будуть виходити повідомлення у газетах. Це значить, що більше не буде поступу у розвитку принципів і інститутів суспільного устрою, оскільки всі головні питання будуть вирішені.

«Ліберальна демократія може являти собою кінцевий пункт ідеологічної еволюції людства і кінцеву форму правління у людському суспільстві, таким чином будучи „кінцем історії”». При цьому Фукуяма визнає, що демократія не ідеальною, та все ж вона позбавлена тих фатальних внутрішніх суперечностей які були присутні в попередніх ідеологіях, устроях, та формах правління. На думку автора: ідеал ліберальної демократії поліпшити не можливо.

Як на рівні визнання гідності й прав особистості, так і на міжнародному рівні, «світ побудований із ліберальних демократій має бути якомога менш схильним до воєн, оскільки всі країни взаємно визнають легітимність один одного» [5]. Характерно, що ліберальні демократії фактично не воюють поміж собою, хоча досить активно провадять війни з країнами які не є демократіями.

Поняття «останньої людини» за Ф. Фукуямою теж не варто розуміти буквально. Цей термін треба розглядати разом з ідеєю боротьби за визнання (ідея

запозичена у Гегеля). Оскільки в ідеалі ліберальна демократія має покласти край тисячолітній боротьбі за визнання (таким чином «зупинивши історію»), то і зникає як така людина, що бореться за це визнання. Боротьба мала б припинитися. Однак щодо цієї думки є багато запитань, які ставить власне сам Ф. Фукуяма. У ліберальній демократії є одна суперечність, яка систематично призводить до криз. Це суперечність між свободою і рівністю. В демократіях вільні люди часто є не рівні іншим, особливо у матеріальному плані. Це відкриває сферу для критики демократії з лівого ідеологічного табору, таким чином підживлюючи його існування. Втім Ф. Фукуяма також зауважує, що ліберальна демократія може не вдовольнити самого природнього потягу людини до боротьби, тому люди можуть почати боротися заради самого відчуття боротьби.

Поширення ліберальної демократії спостерігаємо на прикладі «Кольорових революцій» в пострадянському просторі і навіть на Сході в мусульманських суспільствах. Поширення ліберальної ідеології пов'язане з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, таких як Інтернет і способи передачі інформації в мережі. Тобто трансформація медіа впливає на трансформацію суспільств. Отже, бачимо прямий зв'язок між характером медіа і соціокультурними явищами.

Майбутнє з точки зору футуролога Е. Тоффлера — це реалізація в суспільних відносинах інформаційно-комунікативних трансформацій. Людина Третьої хвилі вже не сприймає лінійний текст, або образ. Новий образний ряд не піддається класифікації частково тому, що він випадає з наших старих концептуальних категорій, і тому, що подається у швидкоплинній формі. Цікаво, що люди Другої хвилі з роздратуванням сприймають кліп-культуру, тоді як люди Третьої хвилі почувають себе досить нормально під бомбардуванням рекламних роликів, колажу, фрагментів музики тощо. Цікаво, що для нового покоління нескладно ці фрагменти сприймати одночасно, не вставляючи у логічний ланцюжок. Це, на думку Е. Тоффлера, ментальна модель реальності, яка постійно змінюється, і ми повинні постійно її корегувати й переформувати [6, с. 277–280].

Демасифікація цивілізації пов'язана з посиленням засобів інформації, з її великим обсягом і зміною способів обміну нею. Цей процес Е. Тоффлер назвав «інформаційною бомбою», що змінює тип сприйняття дійсності. Така ситуація породжує сильну напругу у суспільстві, яка призведе до «футурошоку» від нових реалій інформаційного суспільства [7, с. 140].

У період Третьої хвилі демасифікація засобів масової інформації дає дуже велику кількість рольових моделей, чого не спостерігалось в попередні часи. Мас-медіа репрезентують величезну кількість образів, причому

роздібнених, фрагментованих. Вони не пропонують нам кілька зрозумілих видів ідентичності для вибору, слід скласти її зі шматочків: конфігуративне, або модульне. Це найскладніше, і це пояснює, чому багато мільйонів людей відчайдушно шукають ідентичність. Е. Тоффлер підкреслює, що нові сили техногенної революції будуть розвивати одні риси й придушувати інші, змінюючи соціальні характери й нашу особистість.

Якщо масифікація — це шлях до формування одновимірності мислення, а демасифікація руйнує цю однотипність за допомогою кліп-культури, то можна дійти висновку, що нарешті з'явилася противага масовизації і сформувалася дійсно плюралістична, амбівалентна парадигма сприйняття дійсності, де кожна людина має свій оригінальний погляд і власну ідентичність. Демасифікація засобів масової інформації покликана позитивно впливати на процес викоринення тоталітаризму, гегемонії, примусової соціалізації. Е. Тоффлер вважав, що майбутнє суспільство Третьої хвилі буде плюралістичним і гетерогенним завдяки саме таким процесам.

Е. Тоффлер висуває ідею «просьюмеризму», як майбутнього суспільства Третьої Хвилі. Ця ідея полягає у поєднанні інтересів виробників і споживачів (prosumer = producer + consumer). Просьюмери — люди Третьої хвилі, на думку, Е. Тоффлера, будуть самі себе забезпечувати потрібними товарами й бути вільними від участі пасивних жертв маніпулювання їхньою свідомістю засобами медіа. Такий оптимістичний прогноз викликає багато заперечень і потребує подальших дискусій.

Знаменита Торонтська школа комунікативістики (М. Маклюен, Г. Інніс) дають нам цікаві інструменти для усвідомлення майбутнього медіа. М. Маклюен вважав, що після природності і гармонійності внаслідок створення алфавіту і друку настала епоха абсолютної влади візуалізації, виникла «Галактика Гутенберга», де всі грамотні люди — тією чи тією мірою розщеплені особистості, «шизофреніки», оскільки друк, на його думку, призвів до деколективізації та індивідуалізму, перетворивши мову як засіб комунікації у замкнену систему [8, с. 178-185].

На думку Г. Інніса, роль друкованого слова в історії і культурі є однією з провідних: «Наслідки винайдення книгодрукування наочно виявилися в жорстоких релігійних війнах XVI-XVII століть. Застосування нової потужної технології в галузі комунікацій пришвидшило консолідацію національних мов, ріст націоналізму, революційні вибухи й нові спалахи варварства в XX ст.» [9].

Г. Інніс вперше зв'язав засоби комунікації з культурою, заявивши, що вдосконалення форм комунікації скоріш утруднює спілкування. Так, телеграф скоротив мову до мінімуму і тим самим пришвидшив віддалення англій-

ського варіанту мови від британського. У широкому світі англосаксонського роману вплив газет... кіно і радіо відбився в белетризації літератури і створенні особливого кола читачів, практично позбавлених можливості спілкуватися між собою.

Дослідник був переконаний, що тип медіакультури визначений типом медіа і тими комунікаційними каналами, через які люди отримують знання. Медіакультура продукує матеріал, завдяки якому люди конструюють свою класову належність, етнічність, расу, національність, сексуальність, ставлення до «свого» і «чужого», вона також допомагає формувати домінуючий погляд на світ і глибинні цінності, визначає, що вважати добрим або хибним, позитивним і негативним, моральним або аморальним. Передавання інформації різними технічними і не технічними засобами — основа комунікаційного процесу.

Початок кінця «Галактики Гутенберга» М. Маклюен пов'язує з появою телеграфу й відкриттям викривленого простору. Зміна наукового пізнання з лінійної до нелінійної парадигми почала втручатися в друковану медіакультуру, спочатку створивши дешеву пресу для масового споживача, потім літературу модерну, що зруйнувала класичний погляд на особистість як завершений, розумний проект. Новий інформаційний прорив похитав зміст ідентичності. М. Маклюен стверджував, що електричний нервовий вузол, створений Морзе, був лише першим у створенні нових медіа, які викликали розпилення індивідуалістичних меж свідомості, вироблених технологіями письма і друкованих видань.

Отже, децентрація суб'єкта як основного артефакту культури постмодерну, прямо пов'язана з трансформацією й, можливо, в майбутньому, занепадом «Галактики Гутенберга», оскільки технологічні інновації впливають на соціум, визначають його культуру й формують ідентичність людини.

Г. Інніс першим показав процес змін, що причаївся в формах комунікаційної технології. Сьогодні Слово, сказане або заспіване, у супроводі візуального образу того, хто говорить або співає, завдяки розвитку електричної техніки повернуло собі минуле значення. Заснована на друкованій книзі культура, що панувала, починаючи від епохи Відродження і до недавнього часу, заповіла нам поряд із багатьма позитивами снобізм, від якого пора відмовитися.

Із настанням електронної ери, символом якої є аудіовізуальна апаратура, людська свідомість приєднується до замкнутої глобальної системи відеокунікацій. Це сприяє розвитку мозку, а на планеті виникає прообраз нової цивілізації — електронного трайбалізму, ери планетарного уніформізму, або, за М. Маклюеном, «глобального села». Якщо виникнення писемності, а в Новий

час створення друкарського верстата Гутенбергом призвели до того, що людина почала переживати речі подібно до літер в тексті, лінійно і послідовно, як у візуальному сприйнятті — на відміну від слухового, то електронні засоби повернули комунікацію до дописемних практик. У культурах «Галактики Гутенберга» лінія, ряд (логіка, конвеєр, ланцюжок команд) були основною моделлю організації. Спочатку на зміну «племінній» людині, жителів села, прийшла людина «друкарська й індустріальна», а поява електричних і електронних ЗМК (телеграф, телефон, радіо, телебачення) перетворила сучасний світ на нове, «глобальне село», в якому все, що відбувається, відразу стає відомим усім жителям планети.

Отже, електронні медіа сприяли децентралізації світового суспільства й здійсненню максимальної розбіжності з усіх питань, що призвело до наростання нестабільності й потенційної вибухонебезпеки сучасного світу. Згадаємо, що принцип децентралізації також є й основним принципом культури постмодерну.

Ера звичайної книжки зникає, і це призведе, на думку М. Маклюєна, до зміни традиційних форм мислення. У новому комунікаційному культурному середовищі центр тяжіння зміниться, перейде зі змісту комунікаційного повідомлення (message) на сам засіб (medium). Тобто важливим стане не інформація, а спосіб її передавання. Це також підтверджує розквіт таких комунікаційних технологій як піартехнології, реклама, іміджологія, соціальна інженерія, фреймінг тощо.

Г. Інніс виявив закономірний зв'язок між розвитком цивілізацій і засобами комунікації, довівши на багатому історичному матеріалі, що медіа тісно переплетені з соціальними, культурними процесами суспільства і значною мірою на них впливають. Г. Інніс мав великий вплив на М. Маклюєна, знаменитого комунікативіста ХХ століття. М. Маклюєн також, єднаючи поняття культури з її комунікаційно-технічною природою, стверджував, що суспільне життя залежить більшою мірою від характеру засобів, за допомогою яких люди підтримують між собою зв'язок, ніж від змісту повідомлень.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій спричинив взаємопроникнення, конвергенцію і накладання теорій і технологій в реалізації різноманітних соціокультурних проєктів, таких як сингулярність і трансгуманізм.

Термін «сингулярність» в суспільних науках був запозичений у астрофізиків, які використовують його при описі космічних чорних дір і в деяких теоріях зародження всесвіту — точка з нескінченно великою масою і температурою та нульовим об'ємом. Математична сингулярність (особливість) — точка, значення функції в якій прямує до нескінченності, або інші схожі «цікаві» точки.

У футурологічному контексті вперше термін «сингулярність» використав у середині ХХ століття Джон фон Неман, маючи на увазі математичне, а не астрофізичне розуміння цього слова — точку, за якою екстраполяція починає давати абсурдні значення (розбігатися).

Сингулярність у футурології — гіпотетичне вибухоподібне зростання швидкості НТР, яке ймовірно послідує за створенням штучного інтелекту і машин, здатних до самовідтворення. Гіпотетичний момент, після якого, на думку прихильників цієї концепції, технічний прогрес стане настільки швидким і складним, що виявиться недоступним для розуміння. За яким імовірно слідують створення штучного інтелекту і машин, що самовідтворюються, інтеграція людини з обчислювальними машинами або значне стрибкоподібне збільшення можливостей людського мозку за рахунок біотехнологій мозку. Майкл Діринг в праці «Світанок Сингулярности» визначив основні етапи розвитку сингулярності:

Штучний інтелект.

Збільшення біологічних можливостей людини.

Людино-комп'ютерні системи.

Він виділив такі основні сингулярності:

Перша сингулярність — народження матеріальної точки і великий вибух (Фізична еволюція);

Друга сингулярність — синтез живої клітини і біологічний вибух (Хімічна еволюція);

Третя сингулярність — синтез багатоклітинного і вибух розуму (Біологічна еволюція);

Четверта сингулярність — синтез онтогенезу істоти в комп'ютері (Еволюція розуму) [10].

«Що означатиме для нас створення штучного інтелекту, що буде розумнішим людського? Які будуть наслідки діяльності наноботів (роботів молекулярного розміру), що перебудовують світ молекула за молекулою? Як завантаження (переміщення Вашого розуму в комп'ютер), фізичне безсмертя або звільнення від необхідності працювати змінить спосіб вашого життя? Ці технологічні можливості надзвичайно швидко розвиваються і здійсняться швидше, ніж ви думаєте» [10].

Медіакультура швидко відчула етичні, культурні і соціальні наслідки технологічної революції. У 1984 році в романі Вільяма Гібсона «*Neuromancer*», штучний інтелект, здатний поліпшити свої програми, суворо регулюється спеціальними «Тюрінг контролерами», щоб переконатися, що вони не перевищують певного рівня інтелекту. І сюжет побудовано на зусиллях обійти цей контроль.

Існують популярні фільми, в яких комп'ютери стають інтелектуальними і жорстко придушують світ людей, наприклад: «Той, хто біжить по лезу», «Термінатор», «Я, робот», «Матриця»... Айзек Азімов висловив ідеї, близькі до сингулярності в оповіданні «*The Last Question*».

Із явищем сингулярності тісно пов'язаний світогляд трансгуманізму, який заснований на осмисленні досягнень та перспектив науки, світогляд, що визнає можливість і бажаність фундаментальних змін у становищі людини за допомогою передових технологій з метою ліквідувати страждання, старіння і смерть, а також значно посилити фізичні, розумові і психологічні можливості людини;

Також трансгуманізм це міжнародний інтелектуальний рух на підтримку використання науки і технологій для вдосконалення людських розумових та фізичних можливостей. Символом трансгуманізму є знак $H+$ (також $>H$).

Рух вважає такі аспекти людського існування як інвалідність, страждання, хвороби, старіння та недобровільна смерть не обов'язковими та небажаними. Трансгуманісти покладаються на біотехнології та інші передові технології для розв'язання цих проблем.

Трансгуманізм часто використовуються як синонім до «покращення людини».

Вперше саме слово «*transhumane*» використовував Данте Аліґ'єрі у «Божественій комедії», що принесло цьому терміну широку популярність. В кінці XIX століття про подальшої еволюції людства через подолання обмежень людського тіла, як про бажану перспективу, говорили, зокрема, такі філософи як Френсіс Віллард, Микола Федоров і Фрідріх Ніцше.

В сучасному сенсі це слово зустрічається вперше у біолога-еволюціоніста Джуліана Хакслі у його роботі «Релігія без Апокаліпсису»[10].

Головною метою трансгуманізму є нескінченне вдосконалення людини, засноване на новітніх відкриттях науково-технічного прогресу. Для досягнення цієї мети трансгуманізм пропонує:

- всіляко підтримувати технічний прогрес;
- вивчати досягнення науки і техніки, вчасно запобігати небезпеки і моральні проблеми, які можуть супроводжувати впровадження цих досягнень;
- розширювати свободу кожної окремо взятої людини, використовуючи науково-технічні досягнення;
- як можна більш віддалити, а в ідеалі — скасувати старіння і смерть людини, дати йому право самому вирішувати, коли вмирати і вмирати чи взагалі;

- протистояти вченням та організаціям, що мають цілі, протилежні ідеям трансгуманізму — енвайронменталізм у фанатичної формі (відмова від технічного розвитку, «повернення до природи»), релігійний фундаменталізм, традиціоналізм та інші форми ідеологій антимодернізму і антипрогресивізму.

У сучасній науковій фантастиці досить популярна тема розширення можливостей людини засобами науки, створено безліч утопій і антиутопій. Ряд проблем трансгуманізму розглядався за десятиліття до формування руху — у творах Роберта Хайнлайна («Життя Лазаруса Лонга»), Артура Кларка («Кінець дитинства»), Станіслава Лема («Кіберіада»), братів Стругацьких («Хвилі гасять вітер») та інших.

У творах жанру кіберпанк (і особливо пост-кіберпанк) часто зачіпаються питання, що піднімаються філософією трансгуманізму, популярні «трансгуманістичні» технології та концепції. В якості прикладів таких творів можна назвати «Нейроманта» У. Гібсона і «Схізматрицу» Б. Стерлінга.

Трансгуманізм пов'язаний з інформаційними технологіями, вірою в технічний прогрес, в можливості людини. Інформаційну епоху і нові медіа трансгуманісти сприймають як благо.

Кардинально інших поглядів дотримується християнська футурологія (есхатологія), яка тлумачить майбутнє в контексті біблійних пророцтв і свідчень.

Християнська есхатологія — розділ есхатології (від др.-грец. Ἐσχατος — «кінцевий», «останній» + λόγος — «слово», «знання»), який відбиває погляди християн на питання про Кінець світу, Другого Пришестя Христа. Християнська есхатологія, подібно есхатології юдаїзму, відкидає циклічність часу і проголошує кінець цього світу.

У християнстві есхатологію можна умовно розділити на два розділи. Перший говорить про долю цього світу і про те, що чекає його в кінці. Другий — вчить про посмертне буття кожної людини.

Величезну роль для християнської есхатології грає хіліазм (або міленаризм) і месіанізм. Більшість християнських конфесій вірить в ту чи іншу форму встановлення тисячолітнього царства, тобто міленаризм. Крім того всі християни перебувають в очікуванні другого пришестя Месії, явище якого і буде кінцем цього світу і встановлення царства Божого, тобто месіанізм.

В Об'явленні про тисячолітнє царство говориться

І бачив я престולי та тих, хто сидів на них, і суд їм був даний, і душі стятих за свідчення про Ісуса й за Слово Боже, які не вклонились звірині, ані образові її, і не прийняли знамена на чола свої та на руку свою. І вони ожили, і царювали з Христом тисячу років. (Об'явлення 20:4)

Тлумачення мілленаризму в християнській есхатології неоднозначне.

Одна група богословів вважає, що пришестя Ісуса Христа буде передувати встановленню тисячолітнього царства і саме з приходом Месії буде встановлено на землі Його царством і під самим царством мається на увазі земне правління Христа протягом тисячі років. Цей погляд отримав назву преміленаризм (від лат. Pre — «до», millennium — «тисяча років »), а його послідовники — преміленарії.

Інша ж група вважає, що царство виникне в результаті історичного розвитку церкви і її завдання, як раз і полягає в тому, щоб підготувати царство до пришестя Христа. На їх думку пришестя Христа відбудеться після встановлення (або закінчення) тисячолітнього царства. Цей погляд відповідно називається постміленаризм.

І, нарешті третя група вважає, що поняття «тисячолітнє царство» є прообразом і його не можна розуміти буквально. Багато з них вважають, що царство вже встановлено, після пришестя Христа через Церкву, і нам не слід чекати встановлення буквального царства на землі. Ця група богословів називається аміленарії, а їх погляди отримали назву аміленаризм.

В медіа культурі есхатологічні християнські мотиви грають не меншу роль, ніж теми транс гуманізму і сингулярності.

Дж. Бігнелл, використовуючи як приклад фільми «Імя рози» і «Сім», розкриває зміст протоапокаліптичних наративів на основі біблейського тлумачення смертних гріхів [12]. У фільмі «Сім» показані сім днів з життя двох детективів, які йдуть по сліду серійного вбивці; кожному вбивству відповідає один із смертних гріхів. «І сім Анголів, що мали сім сурем, приготувалися, щоб сурмити» [Об'явлення 8:6].

Роман «Ім'я рози» отримав свою апокаліптичну лінію від фонових ремінісценцій У. Еко, як історика культури. Сім ченців францисканського абатства в 1327 році було вбито, їх брати ченці інтерпретували ці смерті, як здійснення пророцтв апокаліпсису з Біблії.

У фільмі розгортається боротьба між теологічним дискурсом і модерном — раціональним дедуктивним процесом розплутування злочину. Але теологічні наративи покарання та спокути не є головними, вбивства не є відображенням ідеї неминучого Страшного Суду, вони означають лише мотиви приховування справжніх мотивів вбивця, які повинні захистити «заборонені» знання у бібліотеці Абатства. Дж. Бігнелл вважає, що метафора семи смертних гріхів є демонстрацією бід, що випливають із стану сучасної американської культури [12, с.70]. Серійний вбивця у фільмі «Сім», позиціонує себе як пророка про прийдешній Страшний Суд, він використовує свої злочини, як попередження до людей, щоб виправитися в очікуванні катастрофічних божественних покарань.

У кожному фільмі існує суперечка між богословськими апокаліптичними розповідями і «раціональними» оповідями, і обидва ґрунтуються на західних структурах пояснення.

Апокаліптичний дискурс дедалі поширюється в сучасній медіакulturі. Це стосується не тільки індустрії кіно і продукції ТБ, це і величезні продажі книг про тлумачення Об'явлення, велика кількість антиутопій і дистопій. Політичний дискурс також залучає апокаліптичний дискурс (Президент Рональд Рейган часто посилався на апокаліптичні образи у своїх виступах у 1980-х).

Популярні апокаліптичні наративи дедалі стають усе більше пост модерновими: велика кількість фільмів, як навіть у назві використовують слово «апокаліпси»: «Код апокаліпсису», «Апокаліпсис сьогодні», «Обитель зла: апокаліпсис», «Багрові ріки: Ангели апокаліпсису», «Солдат апокаліпсису», «Хроніки апокаліпсису», «Вершники апокаліпсису», «Апокаліпсис — зомбі» — суміш міфу, кіберпанк-культури, антиутопії і дистопії.

Висновки.

У статті ми описали основні футурологічні проекти, що спричинили великий вплив на сучасну медіакulturу. Теорія постіндустріального суспільства Д. Белла як футурологічний проект мала надзвичайно велике значення у розумінні постіндустріального суспільства і формування уявлення про головні тенденції майбутнього постінформаційного суспільства. Меритократія і нетократія як основні поняття нової футурологічної теорії обґрунтували і показали переваги освіти і технологій і як наслідок народження нової правлячої еліти. Цінність знання починає різко зростати, а меритократи і нетократи найбільш цінуються в сучасному суспільстві. В концепції кінця історії Ф. Фукуями відбився естетсько-ліберальний погляд на розвиток сучасності, де прогрес і демократія описуються як безперечний процес. Певним чином ця концепція довго панувала як найбільш вірогідна принаймні у Західному інтелектуальному просторі, тим більше, що кольорові революції почали це доводити на практиці. Теорія Трьох хвиль і проблема футурошоку, обґрунтовані Е. Тоффлером, були наслідком і результатом таких явищ в медіа культурі як демасифікація, фрагментація, кліповість, просьюмеризм, інформаційне перевантаження. Кліпкультура, гіперреальність, транскультурні і кроскультурні проекти — передбачені і описані великою мірою в працях Е. Тоффлера. Що стосується геніальних прогнозів Г. Інніса та М. Маклюена, то їх розуміння суспільства в контексті розвитку медіа розкрили найбільш суттєві ознаки культури майбутнього — глобалізацію, візуалізацію, сингулярність, розширення органів чуття людини, скорочення часу і відстані тощо. Дійсно теорії сингулярності і трансгуманізму

так само, як прогнози М. Маклюєна, роблять акцент на ролі технологій в суспільстві майбутнього. Християнська футурологія в свою чергу не відстає від цих теорій в аспекті реалізації медіанаративів. Отже, футурологічні теорії суспільства мають тісний зв'язок з медіакультурою і відповідно формують її сучасний дискурс.

Література:

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. — М. : Academia, 2004. — 944 с.
2. Емелин В. А. Постиндустриальное общество и культура постмодерна [Электронный ресурс] / В. Емелин. — Режим доступа : <http://emeline.narod.ru/postindustrial.htm>.
3. Бард А., Зодерквист Я. Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма / А. Бард, Я Зодерквист.— СПб.: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004. — 252 с. — Режим доступа : <http://userdocs.ru/ekonomika/1367/index.html>.
4. Хмелько В. Макросоціальні зміни в українському суспільстві за роки незалежності // В. Хмелько. — Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2003. — № 1. — С. 5–23.
5. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Ф. Фукуяма ; пер. с англ. М. Б. Левина. — М. : ООО «Издательство АСТ» ; ЗАО «Ермак», 2004. — 588 с. — Режим доступа : <http://gendocs.ru/>.
6. Тоффлер Э. Третья волна / А. Тоффлер. — М. : АСТ, 1999. — 784 с.
7. Тоффлер Э. Футурошок / Э. Тоффлер. — Санкт-Петербург : Лань, 1997. — 464 с.
8. Маклюен М. Понимание медиа: Внешнее расширение человека / М. Маклюен. — М. : «Гиперборей» ; «Кучково поле», 2007. — 464 с.
9. Маклюен М. Галактика Гутенберга [Электронный ресурс] / М. Маклюен. — Режим доступа : http://yanko.lib.ru/books/cultur/mcluhan=galaktika_gutenberga=ann.htm#_Toc86617647.
10. Диринг Майкл. Рассвет сингулярности. / Майкл Диринг. — Режим доступа : <http://transhumanism.org/languages/russian/dawnofsingularity/Deering.htm>
11. The Transhumanist Culture [Электронный ресурс] — Режим доступа : // <http://www.transhuman.org/transhistory.htm>
12. Bignell J. Postmodern Media Culture / J. Bignell. — Edinburg : Edinburg University Press, 2001. — 240 p.

В статье описаны основные футурологические проекты, которые имели влияние на современную медиакультуру. Медиа и информация становятся необходимой составляющей всех новейших футуристических теорий. Практика показывает, что история и теория медиа лежат в плоскости социокультурного дискурса и не могут рассматриваться вне отношений медиа с обществом и культурными трансформа-

циями. Важным является исследование футурологии и ее связи с медиа, поскольку футурологические прогнозы «коммуникативной футурологии» во многом сбылись, следовательно их изучение дает возможность заглянуть вперед, охватить логику, философию и тенденции развития современных медиа. Актуальность темы исследования обоснована также введением в учебные программы магистратуры по медиакоммуникациям курса «Теория медиа и общества», где теоретические концепции обществ тесно переплетаются с теориями медиа и медийными практиками. Цель статьи показать как футурологические теории общества связанные с современной медиа культурой реализуются в ее артефактах. В статье мы обращаемся не только к идеям исследователей коммуникативистов, а также новейшим теориям сингулярности и трансгуманизма. Также важной задачей было проследить философию и логику христианской футурологии в связи с ее влиянием на современную медиакультуру. Клипкультура, гиперреальность, транскультурные и кросскультурные проекты — предусмотрены и описаны во многом в трудах Э. Тоффлера и других известных философов. Что касается гениальных прогнозов Г. Инниса и М. Маклюэна, то их понимание общества в контексте развития медиа раскрыли наиболее существенные признаки культуры будущего — глобализацию, визуализацию, сингулярность, расширение органов чувств человека, сокращение времени и расстояния и т. п. Действительно теории сингулярности и трансгуманизма так же, как прогнозы М.Маклюэна, делают акцент на роли технологий в обществе будущего. Христианская футурология в свою очередь не отстает от этих теорий в аспекте реализации медианаративов. Статья призвана показать, что футурологические теории общества имеют тесную связь с современной медиа культурой и влияют на все ее составляющие.

Ключевые слова: футурология, медиакультура, теория общества, теория медиа.

The article describes the main futurological projects which influenced modern media culture. Media and information are becoming the necessary ingredients of all novel futurological theories. Practice testifies that history and theory of the media is in the plane of socio-cultural discourse and cannot be viewed out of media relations with a society and its cultural transformations. Research of futurology and its ties with media are significant as futurological prognosis of «communication futurology» are in many ways accomplished so their investigation gives the possibility to look forward, include logic, philosophy and tendencies of modern media development. Topicality of the research is well-grounded by including the course «Theory of media and society» into the curriculum for obtaining Master's degree, where theoretical concepts of society are firmly connected with media theory and practice. The aim of the article is to show how futurological theories of society are linked to modern media culture and realized in its

artifacts. In this article we refer not only to the ideas of researchers-communicativists but also to novel theories of singularity and transhumanism. The important task was also to trace philosophy and logic of Christian futurology and its influence on modern media culture. Clip culture, hyper reality, transcultural and cross-cultural projects are foreseen and described in the works of E. Toffler and other well-known philosophers. As to the brilliant prognosis of G. Innes and M. Maccluen their understanding of society concerning the development of media discovered the main symptoms of future culture = globalization, visualization singularity, broadening of people's organs of feeling, shortening of time and distance, etc. Theories of singularity and transhumanism as well as M. Maccluen's prognosis stress the role of technology in the society of the future. Christian futurology does not lag behind in these theories in realization of media narratives. The article shows that futurological theories of society are tightly linked to modern media culture and influence all its components.

Key words: futurology, media culture, theory of society, theory of media

УДК 159.9

Д'ячук С. В.,

*старший викладач кафедри видавничої справи та редагування
Видавничо-поліграфічного інституту Національного технічного університету
України «КПІ»*

ГЕНДЕРНА ПСИХОЛОГІЯ В РОБОТІ РЕДАКТОРА

У статті розглядаються особливості чоловічої та жіночої психологій, які впливають на сприймання і розуміння текстів. Акцентується на тому, що редактор під час роботи над текстом має враховувати особливості мислення чоловічої та жіночої читацької аудиторії.

Ключові слова: гендерна психологія, чоловіче і жіноче мислення.

Постановка проблеми. Одне з найважливіших завдань редактора — привести текст у відповідність із очікуваннями та потребами читачів. Це можливо зробити лише за умови глибокого усвідомлення редактором специфіки читацької аудиторії, якій адресовано конкретний журналістський твір або на яку розраховане періодичне видання в цілому. Редактор повинен мати уявлення передусім про соціально-демографічні показники потенційних